

VRAŽIJI ILI BLAGOSLOVLJENI NAPITAK: Fetva o kahvi šejhul-islama Bostanzade Mehmed-ef.

Dženan HASIĆ
dzenan91_hasic@live.com

SAŽETAK: Kahva je i u muslimanskom i u kršćanskom svijetu svojom pojavom izazvala teološke rasprave glede dozvoljenosti njenog konzumiranja. Kada se prvi put pojavila u Osmanskoj državi, kahva je izazvala suprotstavljene reakcije uleme, budući da je to bilo nešto novo što se pojavilo i što nije bilo poznato u izvorima islama. U vezi s kahvom izdato je više fetvi, od kojih je najduža Bostanzade Mehmed-ef. Napisana je u stihovima (64 distiha ili bejta). Mehmed-ef, koji je bio pjesnik i prevodilac Gazalijevog *Ihja'a*, dokazuje da kahva nije haram, navodeći argumente koji upućuju na njenu korist po zdravlje i skrećući pažnju da se u konzumiranju kahve ne nalazi ništa što bi ukazivalo na zabranjenost.

Ključne riječi: kahva, fetva, šejhul-islam Bostanzade Mehmed, osmanska ulema, Osmanlije

Uvod

U svijetu se proizvede blizu 9,5 miliona tona zelene kahve. Zna se da je kahva drugi, nakon vode, najviše konzumirani napitak u svijetu. Nakon nafte, kahva je druga najprodavanija roba na svijetu, s godišnjim izvozom 15 milijardi dolara, pri čemu je više od 10 miliona ljudi uključeno u neki dio lanca njezina uzgoja. Oko 5500 ljudi svake sekunde uživa u šolji instant kahve, ali to zadovoljstvo ispijanja omiljenog crnog napitka moglo bi biti dovedeno u pitanje, uslijed klimatskih promjena, bolesti biljaka, loše tehnike uzgoja i globalnog trenda selidbe iz ruralnih u urbane krajeve. Brazil je danas najveći izvoznik kahve u svijetu, a u tome ga slijede Vijetnam i Kolumbija. Zbog globalnog zagrijavanja, površine na

kojima se uzgaja kahva mogle bi se smanjiti, što bi prouzročilo povećanje cijena. (Scott, 2019)

Kahva je i u muslimanskom i u kršćanskom svijetu svojom pojavom izazvala teološke rasprave glede dozvoljenosti njenog konzumiranja. Kada se prvi put pojavila u Osmanskom Carstvu, kahva je izazvala suprotstavljene reakcije uleme, budući da je to bilo nešto novo što se pojavilo i što nije bilo poznato u izvorima islama. S obzirom na to da je svaka nova stvar pitanje koje izaziva pažnju uleme u svakom dobu, tako je i kahva zaokupila pažnju tadašnje uleme. Neki učenjaci su je zabranili vodeći se hipotezom da šteti zdravlju, da postoji mogućnost da opije, ali i činjenicom da je to nešto u čemu uživaju nevjernici. Interesantno je

da su se i kršćani u Evropi snеbivali piti kahvu zbog činjenice da je to nevjernički običaj. Osmanski učenjaci su zabranjivali kahvu i zbog nepriključnosti koje je u državi izazivalo njeno konzumiranje, budući da su se zbog nje okupljali ljudi po kahvanama i bavili besposlicom. Nipošto se ne smiju omalovažiti rasprave i fetve u vezi s kahvom budući da fetve ove vrste odražavaju zabrinutost uleme da se ne čini nešto što je nedozvoljeno, što ne priliči muslimanu i što predstavlja grijeh. S obzirom na to da je Allah stvorio čovjeka s nagonom za uživanjima u lijepim stvarima koje ostavljaju pozitivne utiske u njegovoj duši, koje ga smiruju i opuštaju (El-Karadavi, 2012:257), a imajući na umu da se ljudi nerijetko prepustaju nekim užicima ne osvrćući se

na pitanje njihove dozvoljenosti, ulema je pristupila pitanju određivanja statusa konzumiranja kahve, novog napitka prema kojem su ljudi osjećali privlačnost. Postojala je bojazan uleme da je taj crni napitak od one vrste napitaka u kojima se uživa zbog njegovog opijajućeg svojstva. U ovom radu ćemo predstaviti fetvu šejhul-islama Bostanzadea, kojeg spominje i naš Mustafa Prušćak u svom traktatu o kahvi i duhanu, koja je pisana u stihovima, ali koju mi predstavljamo u proznoj formi. Pored fetve i nekih zaključaka u vezi s njom, ukratko ćemo spomenuti biografiju spomenutog šejhul-islama, tradiciju konzumiranja kahve kod Osmanlija i definirati fetvu i njezinu formu u kojoj je najčešće izdavana kod Osmanlija.

Kratka biografija šejhul-islama Bostanzade Mehmed-ef.

Rođen je 942. hidžretske godine (1535/36) kao sin kazaskera Tireli Bostan Mustafa-ef., učenjaka Kanunijevog doba. Učio je pred alimima kao što su to Arapzade-ef., Kadizade-ef. i Gül Hodža. Godine 1556. postao je mulazim ili stažer, pripravnik. Potom je dobio namještenje muderisa s platom od 40 akči u medresi Eski Ibrahim-paše, da bi nakon toga predavao u čuvenim medresama Sahni Seman, medresi sultana Javuz, Sulejmaniji i Selimiji u Edirnama. Zna se da je 1573. boravio u Šamu, 1575. u Bursi i 1576. u Istanbulu. Godine 1577. postao je kazasker Anadolije, a 1580. kazasker Rumelije.¹ Potom je godine 1583. postao kadija Kaira, a 1587. po drugi put kazasker Rumelije. Kada je šejhul-islam Muej-jadzade Abdulkadir-ef. smijenjen 3. aprila 1589. godine, Bostanzade je postavljen na tu poziciju, s koje je smijenjen tri godine poslije i po treći put imenovan na mjesto rumelijskog kazaskera. Nakon što je šejhul-islam Zekerija-ef. preselio na ahiret 11. jula

1593. godine, postao je šejhul-islam po drugi put. Na tom položaju se držao pet godina – do smrti. Tako je sveukupno bio šejhul-islam 7 godina, 9 mjeseci i 28 dana. Umro je 24. ša'bana 1006. godine po Hidžri (1. aprila 1598). Ukopan je u Istanbulu u haremu Šehzade džamije. Zanimljivo je da su se, u vrijeme dok je on bio šejhul-islam, počeli paliti kandilji na minaretima povodom mubarek noći. Pisao je poeziju na turskom i arapskom jeziku. Njegova tužbalica zbog smrti Sulejmana Kanunija je izazvala divljenje. Preveo je i Gazalijev *Ihja* na turski jezik pod naslovom *Jenabi'ul-jekin fi Ihja'i 'ulumi'd-din*, a napisao je i komentar fikhskog djela *Multeka el-ebhur*. (İpşirli, 1992:311; Karakuş, 2019:317)

Tradicija ispijanja kahve kod Osmanlija

Što se tiče porijekla kahve, istraživači smatraju da je ona porijeklom ili iz Afrike ili sa Srednjeg istoka. Neslaganje postoji oko toga kada se prvi put pila kahva i kako se koristila. Neka predanja naglašavaju da je šejh Ebu el-Hasen eš-Šazili (umro 1258) bio prvi koji je koristio kahvu kao piće te se zbog toga on u literaturi naziva "pirom kahvedžija". (Nalbant, 2022:684) Međutim, kada se pogleda djelo Abdulkadira el-Džezairija (umro 1568) *Umde es-sabve fi hilli el-kahve*, koje se smatra najstarijim djelom koje tematizira ispijanje kahve (Bostan, 2001:203), vidi se da gornja tvrdnja nije istinita. El-Džezairi navodi da je, zapravo, neki Jemenac, Alija ibn Omer (umro 1418), jedan od prvih koji su u Osmanskoj državi pili kahvu, a da je legenda u vezi s utemeljiteljem šazilijskog derviškog reda potekla greškom od Hadži Halife. (Arendonk, 1997:449) Također, u leksikonu zabranjenih i pokuđenih stvari *Ed-Durer el-mubaha fi el-hazr ve el-ibaha*, šejha Halila ibn

Abdulkadira eš-Šejbanija en-Nahlavija (umro 1931) navodi se da je Jemenac, šejh Ebu Bekr b. Abdullah eš-Šazili, poznat kao el-'Ajderus (umro 1582), bio prvi koji je pio kahvu zbog toga što kahva bistri um, tjera san i pomaže bdjenju i ibadetu. (En-Nahlavi, 1987:32-33)

Kahva se prvenstveno koristila u Abesiniji (današnja Etiopija i dijelovi Eritreje), ali kao zrnevlje koje se jelo, da bi se potom proširila po Jemenu među pripadnicima tesavufa, zbog činjenice da otrežnjuje i rastjeruje san, a odatle u XVI vijeku počela se širiti muslimanskim svijetom. Tokom XVI stoljeća bila je poznata u Mekki, Istanbulu i Egiptu, da bi se vijek kasnije počela koristiti u Evropi. Ova činjenica ukazuje na to da je kahva bila trgovačka roba koja se prevozila s istoka na zapad. (En-Nahlavi, 1987:32-33) Kod Osmanlija se prvi put čulo za kahvu za vrijeme sultana Selima Javuz (1512-1520), najvjerojatnije zbog toga što je u njegovo vrijeme došlo do osvajanja arapskih zemalja, a 1521. godine za vrijeme Sulejmana Kanunija (1520-1566) kahva se već proširila po Osmanskoj državi. (Krstić, 1974:72) Već u vrijeme Selima II (1566-1574) i Murata III (1574-1595) u Istanbulu je bilo oko 600 kahvana. (Kömeçoğlu, 2017:61)

Kahvane se u XVI vijeku nalaze u Homsu (1559), Halepu, Šamu, Jerusalemu (1565) i Egiptu (1567). To se saznaje iz jednog fermana koji je 1567. godine upućen kadiji Galate u Istanbulu kojim mu se naređuje zatvaranje kahvana i mejhana. To je bila prva zabrana kahvana. Druga je uslijedila u vrijeme sultana Ahmeda I zbog toga što se vojska u njima počela okupljati. Isti sultan je vremenom dozvolio da se kahvane ponovo otvore. (Durmuş, 2021:334; Kömeçoğlu, 2017:65) Treća zabrana kahvana uslijedila je za vrijeme sultana Murata IV, ali nije zaživjela zbog

¹ Na čelu svih kadija carstva nalazili su se rumelijski i anadolijski kazaskeri, u čije nadležnosti je spadalo i predlaganje lica

za vršenje kadijske službe u nekom kadiluku. Sultan je na kazaskerov prijedlog imenovao kadiju te izdavao povodom

naimenovanja ukaz/berat u kome su se ukratko navodile njegove ovlasti, dužnosti i dnevna plata. (Hasić, 2015:103)

toga što je kahva tada već bila prešla ljudima u naviku. (Krstić, 1974: 73)

Sama pojava kahve izazvala je velika razilaženja među ulemom, što priznaje i Pečevija. (Pečevija, 2000:302) Ulema je u vezi s kahvom bila veoma oprezna i neko vrijeme nije bilo dozvoljeno njeno konzumiranje. Godine 1543. jedan brod natovaren kahvom pristao je u luku Tophane. Šejhul-islam Ebu Su'ud-ef. je naredio da se kahva uništi. (Nalbant, 2022:585; Yaşar, 2017b:43; Krstić, 1974:72) Vi jest o tom događaju je prenio i Katib Čelebi u djelu *Mizanul-el-hakk fi ihtijari el-ehakk* (1067/1657). Kao razlog zabrane kahve u fetvi je stajalo da je zabranjena zbog toga što se prži dok se ne ugljeniše i zbog toga što se pije na mjestima okupljanja na kojima findžan kruži od ruke do ruke. (Yaşar, 2017b:43) Zapravo, iz jedne fetve da se nazrijeti da šejhul-islam Ebu Su'ud-ef. izgleda nije bio toliko protiv same kahve, koliko protiv kahvana, okupljanja i provođenja vremena u njoj. Naime, on je upitan šta po šerijatu zaslužuje osoba koja odlazi u kahvanu i koja sa sljedbenicima strasti formira odvojene sjedaljke, provodi vrijeme u igranju šaha, tavle i bavljenjem sličnim bespotrebni stvarima i pričama, tj. osoba koja nije svjesna da je to zabranjeno i koja vjeruje da je kahva halal, pa je Ebu Su'ud odgovorio da takva osoba zaslužuje prokletstvo Uzvišenog Allaha, plemenitih meleka i svih muslimana. (Yaşar, 2017b:44; Karagöz, 2020:506) Moguće da se Ebu Su'ud vodio fikshkim pravilom da je haram sve što vodi u haram? Isto tako, ne treba previdjeti činjenicu da su kahvane mjesta na kojima se ljudi sastaju, razmjenjuju ideje i poglede, a što može dovesti do rađanja različitih učenja i pravaca, od kojih mnogi mogu štetiti vjeri i državi. Fetve Ebu Su'ud-ef. o zabrani kahve je komentarisao Mustafa-ef. Pruščak i kazao da nije ispravno zabranjivati kahvu jer ne postoji ništa što ukazuje na njenu zabranu. (Krstić, 1974: 93) Korisno je navesti da je i glavni liječnik sultana Sulejmana izjavio da je kahva pozitivna po

zdravlje. (Bostan, 2001: 203) Ovaj podatak otkriva da je najvjerojatnije vlast protežirala zabranu kahve zbog toga što su se zbog nje ljudi okupljali po kahvanama, a među njima i vojska i uposlenici u državnim institucijama, što je dovodilo do stvaranja buna i nemira, te su po osnovu toga i muftije donosile fetve koje su kahvu zabranjivale. Neki učenjaci, međutim, koji nisu predstavljali zvaničnu ulemu, a kao što je, primjerice, Kadizade, zabranjivali su kahvu zbog toga što je ona, po njima, predstavljala novotariju i haram jer se posredstvom kahvana čine grijesi i harami kao što su ostavljanje namaza, ogovaranje, slušanje pjesama i muzike, a sve ono što vodi u haram je po sebi haram. (Durmuş, 2021:337-340)

Katib Čelebi navodi da je kahva bivala čas zabranjivana, a čas dozvoljavana, sve do 1000. hidžretske godine (1591-1592). O tome veli: "Kahvane su ponekad otvarane, ponekad zabranjivanje. To je trajalo godinu. Nakon hidžretske 1000. godine odustalo se od zabranjivanja i tako se kahva pila na svakom mjestu, na početku svake ulice otvarana je po jedna kahvana. Zbog pripovjedača i pjevaljki ljudi su izgubili snagu, posao i prihodi su prestali." (Nalbant, 2022:687)

Kahva i kahvane su, dakle, bili predmetom sporenja do kraja XVI vijeka. Neki učenjaci su smatrali da je to nešto novo (bid'at) i sumnjivo te da je zbog toga kahvu potrebno izbjegavati jer je po sebi haram. Drugi razlog zabrane kahve predstavlja uvjerenje nekih učenjaka da prženje kahve dovodi do ugljensisanja, što je štetno po zdravlje, a šerijat naređuje izbjegavanje svega što zdravlju šteti. Treći razlog jeste to što se narod pijuću kahvu prepušta besposlici. Četvrti razlog je to što pijenje kahve i kruženje findžana podsjeća na kruženje vina u mejhanama, a šerijat zabranjuje oponašanje nevjernika i grešnika. Također, zatvaranjem kahvana i zabranom kahve željelo se spriječiti okupljanje besposličara i lopova, javljanje nemoralna i aktivnosti koje su usmjerene protiv države. (Nalbant,

2022:687) Ovdje možemo spomenuti i za nas bitnu činjenicu u ovome kontekstu, koja se odnosi na naredbu sultana Sulejmana da se napišu neke pripovijetke i hikaje za posjetioci kahvana s ciljem da im se skrene pažnja s političih, društvenih i ekonomskih pitanja. (Kömeçoğlu, 2017:64) Također, jedan od jako bitnih, ako ne i presudnih razloga za zabranu kahvana jeste njihova opasnost po sigurnost države. Naime, Sultan Murat IV (1623-1640) je zabranio duhan, kahvane i kahvu, izdajući ferman u kojem je zaprijetio da se najstrožije kazne oni koji budu i dalje sijali duhan te prodavali duhan i kahvu i naredio da se poruše sve kahvane zbog požara koji je izbio 1633. godine i od kojeg je izgorjela petina Istanbula. Požar je buknuo zbog pušenja duhana, a bilo je naredeno da se ubiju oni koji nisu poštovali tu naredbu jer se smatraju pobunjenicima protiv države. No, kako rekosmo, ta zabrana nije zaživjela jer se kahva bila već odomacila u mnogim dijelovima imperije, ali i zbog toga što su prihodi od kahve punili državni budžet. Sultanov ferman se zasnivao na fetvi šejhul-islama Ahizadea Husejn-ef. (Akgündüz i Öztürk, 2016: 277; Krstić, 1974: 73; Durmuş, 2021: 336)

Početakom XVII vijeka kahva se počinje piti i na dvoru te tako taj običaj postaje prihvaćen od državnih vlasti. Godišnje je iz Jemena dolazilo u Egipat oko 5 tona kahve, od čega je polovina dopremana u Istanbul. Godinu nakon sporazuma u Kučuk Kajnardži, 1775., kada su pomorski putevi postali sigurni, 43 broda s 432 tone kahve su uplovila u Izmir. (Bostan, 2001:204-205)

Kahva u Bosni i Hercegovini

Hamdija Kreševljaković navodi da je najstarija kahvana u Bosni postojala u Sarajevu 1592. godine (Kreševljaković, 1991:335), a što odgovara godini za koju Katib Čelebi navodi da je u njoj kahva dozvoljena. Druga kahvana po starini u Bosni jeste ona u Banjoj Luci, s početka XVII vijeka.

Iz jedne vakufname koja je sastavljena 21. maja 1617. godine saznajemo za kahvedžiju h. Huseina koji je potpisan kao svjedok vakufname. Prema tome, Banja Luka je imala kahvanu prije Pariza (1671) i Beča (1683). (Kreševljaković, 1991:335) Prva kahvana u Engleskoj je otvorena 1645. godine, da bi ubrzo Engleska imala 300 kahvana. S obzirom na činjenicu da kahva potiče iz muslimanskih zemalja, neki kršćanski vjerski zanesenjanci su tražili od pape Klementa VII da zabrani konzumiranje ovog pića jer su ga smatrali vražijim i pićem nevjernika. Međutim, papa je prije zabrane probao kahvu, oduševio se njenim okusom i aromom i tako odustao od zabrane. Tadašnja cijena kahve bila je jako visoka jer su bile dostupne male količine, stoga je kahva bila popularna među aristokracijom. (Colonna-Dashwood, 2017)

Osman Asaf Sokolović u svojoj studiji o pjesniku Aga-dedeu iz Dobra navodi da se iz njegova spisa razumijeva da je početkom XVII vijeka u Posavini bio razvijen bujan kulturni život, a ponajviše zahvaljujući dervišima, te da se "pila kahva (to je jedan od prvih spomena kahve u našim krajevima), raspravljalo o književnosti i mističnoj filozofiji". (Sokolović, 1972:9-10) Kao što se može vidjeti, kahva se spominje zajedno sa sufijama, što se navodi i u drugim studijama. Sufije su najvjerovatnije pili kahvu zbog toga što ih je držala budnima radi noćnog ibadeta. Mustafa Pruščak u svom traktatu navodi riječi Ragib-ef. kojima on hvali kahvu:

"A kafa, pa ona je nježna biljka, plemenita stvar i nešto uzvišeno. Allah je učinio da se ona pojavi preko jednog bogougodnika (evlije) i rasprostranio je među svetom i učenim ljudima i učinio je omiljenom, a ona i zaslužuje da bude omiljena, zbog pohvalnih osobina i uzvišenih svojstava koja se nalaze u njoj: razbija san, otklanja brige, podstiče na pobožnost, izaziva želju za bogougodnom pokornošću, razlaže jelo, vari hranu, zagreva

organizam, razlaže rdave smese i ima druga odlična svojstva i zato je dozvoljena kao hladna voda." (Krstić, 1974:93-94)

Fetva o kahvi šejhul-islama Bostanzade Mehmed-ef.

Šejhul-islam Bostanzade napisao je fetvu u stihovima o dozvoljenosti kahve, koja se sastoji od 64 bejta ili distiha. Fetvu je naslovio *Fetva fi hakki el-kahve* ili *Fetva o kahvi*. Pisana je u aruz metru (kvanitativni metar) i predstavlja jedan od najljepših primjera te vrste. (Krstić, 1974:93-94) Pored toga što donosi fikhske dokaze, spominje i neke koristi kahve po zdravlje čovjeka. Fetva je napisana u pet stavki, a počinje pitanjem koje je izloženo u 12 distiha. Pitanje je postavio Emir-ef, poznat pod imenom Vaiz, porijeklom iz Štipa. Nakon navođenja pitanja, prelazi se na odgovor. Posebnost ove fetve je u tome što daje odgovor na poznate fetve koje su u vezi s kahvom izdavane prije nje. Pored toga, otkriva i poetsku veličinu Mehmed-ef. Bostanzadea. (Elić, 2020: 1444-1445)

Budući da je fetva, kako smo kazali, u stihovima, mi je nećemo prevoditi u stihu, već ćemo je prevesti u prozi kao što je to Muhittin Elić učinio u svojoj studiji. (Elić, 2020)

Tekst fetve

Pitanje:

O, muftijo, koji rješavaš probleme i ukrašavaš mekam fetve (funkcija izdavanja fetvi), došao sam da pitam za fetvu za moj problem. Imam par nedoumica glede toga da li je kahva haram ili halal. Prva nedoumica je u vezi s načinom na koji kruži i pije se po okupljanjima (sijelima), baš kao vino. Druga: opija poput vina. Treća: po prirodi je hladna i suha, a ljekari kažu da je istrajavanje u tome veoma štetno za organizam. Četvrta: fakih (muslimanski pravници) su iznijeli mišljenje da je haram, smatrajući da je peharnik koji je služi možda u nju dodao haram stvari i pomiješao

haram s halalom. Peta: okupljanja na kojima se koketno pije stalno se osuđuju. To su moje sumnje, sve sam ih naveo redom. Iako je odgovor bio jasan, meni je ostao skriven. O, moj sultane, nadam se da ćeš biti ljubazan i da ćeš ih ispisati svojim perom.

Prvi odgovor:

Slušaj, o, ti, koji si stavio ovaj problem pred vijeće učenjaka postavljajući pitanje da li je ispravno ili pogrešno! Sve sumnje u vezi s kahvom su za blude i uobrazilje. Prije svega, govor o načinu na koji se pije tako što kruži po sijelu je prazna priča koja pokazuje neznanje, jer da uzvišeni šerijat prida je i najmanje pažnje načinu na koji se pije na sijelima, onda bi sva pića koja pijete bila haram. U dva *Sabiha* (Buhari i Muslim) stoji da je dokaz koji upućuje na Hakka i ponos svjetova, taj veliki Poslanik, sipao čisto mlijeko u čašu i dao ga ashabima sofe (ashabi s trijema Poslanikove džamije) da piju. Ovu lijepu tradiciju (adet), koja je sunnet, prakticira i njegov ummet. Međutim, ako oni na sijelu to čine, jedući i pijuci s lošim namjerama, misleći o tome kao o vinu i ponašajući se pijano i suprotno od toga, nesumnjivo će im čak i voda biti zabranjena.

Drugi odgovor:

Drugo, to što ti kažeš da u njoj ima nešto što opija je glupost. Budući da sigurno znanje dolazi iz iskustva i da je sigurno znanje ('ilmu el-jekin) došlo do nas da u tome nema ni trunke opijajućeg svojstva.

Treći odgovor:

Treća sumnja, zaista, je ništavna. Ne daj Bože da nešto postane haram zato što je hladno ili suho! Jer, većina hrane koju jedemo i pijemo je hladna i suha. Da ukratko spomenem neke od mnogih prednosti kahve. Prije svega, rastvara i eliminira šljajm, sprečava mučninu i povraćanje, otklanja vjetrove u trbuhu, a vrlo je dobra i za žuljeve, grčeve, oteklina na desnama (nasur), jarkocrvenu šugu i upale na očnim kopcima. Uklanja glavobolje uzrokovane jakom temperaturom.

Ljekari kažu da je blagotvorna i za usta. Konzumiranje kahve je lijek i rješenje za bolest zamagljenog vida koja dovodi do toga da se unaokolo luta zbog nemogućnosti otvaranja očiju. Pij kahvu, kahva ublažava tugu, vedri um i mozak. Nastranu to što izaziva nesanicu. To je nešto što pobožni vide kao Allahovu blagodat. Nemojte misliti da je kahva hladna ili suha. Da ti objasnim njena dva dijela:

Pošto ima koru, prirodno je da je hladna i suha, a pošto je to drvo specifično za Jemen, veoma je vruće, pa zbog toga ne pitaj zašto. Kada se navikne na konzumiranje, to što je prirodno vruća će biti od koristi. Posebno je treba dobro ispeći da postane smeđa, da ne ostane ni kapi vode, da postane čista i tamna i pokaže svoju ljepotu u findžanu. Čak ni mlijeko i hurme ne mogu više biti jednaki njoj.

Četvrti odgovor:

Četvrta sumnja je sumnja koja otupljuje um. U kojem to mezhebu postoji objašnjenje ili aluzija da je nešto haram ili halal koji se zasniva na uobrazilji? Vjerovatno da se u nju ubacuju mošus, ambra i aloja, a za što je kao svjedok dovoljno naše osvjeđenje. Kad je tako, idi, šetaj, nemoj misliti loše. Ono što vjerniku priliči po pitanju jela i pića neke osobe jeste lijepo mišljenje o tome.

Peti odgovor:

Peto, nikada nije prihvatljivo biti povod izazivanja sramoćenja. Znaj da ispijanje kahve dobrodušnom čovjeku

uvijek daje čistoću i ljepotu, a dobrota i ljepota se javljaju gdje god se nađe. Međutim, gdje god se nađe neko zle volje, on neprestano bljuje svoje otrovne riječi i ne otvara svoja avertinjska usta ni za kakvo dobro. Ako imaš trunke razuma, idi i ne podnosi tužbu uzalud. Ne sramoti nikoga ko je zaslijepljena oka. Nemoj naslijepo govoriti ono što si zatekao. Moj govor od početka do kraja je ovaj. Tako se ova fetva s dobrom okonča.

Fetva o kahvi šejhu-l-islama i mufti-l-enama hazreti Bostanzade Muhammed-ef. – Mehmed-ef. (Elijačić, 2020)

Zaključak

Sama pojava kahve kod osmanske uleme je izazvala suprotstavljene stavove, a što je i razumljivo s obzirom na to da se radilo o napitku koji ranije nije bio poznat. U prvo vrijeme na kahvu je gledano sa sumnjom, jer se nije poznavalo da li je to napitak koji opija i šteti zdravlju. Također, kahvane su postale pogodno tlo za pojavu i razvijanje određenih političkih i vjerskih ideja koje su mogle dovesti do narušavanja stabilnosti države. To su bili razlozi zbog kojih su osmanske vlasti zatvarale kahvane i zabranjivale konzumiranje kahve. Iz sličnog razloga je sultan Ahmed I bio zabranio kahvu i kahvane jer se vojska počela u njima okupljati.

Jedan od osmanskih učenjaka koji se najviše protivio kahvi bio je čuveni šejhu-l-islam Ebu Su'ud, koji

je, čini se, kahvu zabranjivao upravo zbog negativnih posljedica njezinog konzumiranja po kahvanama.

Šejhu-l-islam Bostanzade je učenjak koji je napisao fetvu u stilovima kojom je objasnio dozvoljenost pijenja kahve, obrazlažući dozvolu pogodnostima konzumiranja kahve po zdravlje čovjeka i opovrgavajući mišljenje kako pijenje kahve podsjeća na nevjerničko konzumiranje vina, potkrepljujući svoj stav jednim događajem iz života Allahova Poslanika, a. s., koji prenose Buhanija i Muslim.

Pitanje koje je postavljeno šejhu-l-islamu Bostanzadeu o kahvi otkriva pojedinosti koje su opterećivale društvo u to doba u vezi s tim. Naime, neki učenjaci kahvu su zabranjivali iz bojazni da se radi o nečemu što opija, čijim se konzumiranjem poistovjećuje s nevjernicima te nečemu što vodi u bavljenje zabranjenim, što je razlog činjenja nekih harama kao što su ogovaranja, tračanje i bavljenje besposlicom. Kada je dokazano da kahva ne opija i da ne šteti zdravlju, opet su neki učenjaci zabranjivali kahvu zbog ambijenta u kojem se ispijala, zbog duhana kojeg su mnogi zabranjivali, a koji se obično konzumirao uz kahvu, koji šteti zdravlju i koji je bio prijetnja za sigurnost ljudi jer je bio dovodio do požara.

Šejhu-l-islam Bostanzade je sve napade na kahvu kroz pet odgovora opovrgao u svojoj fetvi, dozvolivši njeno konzumiranje.

Literatura

Akgündüz, Ahmed; Said Öztürk (2016). *Nepoznata osmanska država kroz 7 stoljeća*. S tur. prevela R. Smajić. Sarajevo: Dobra knjiga.
Arendonk, Cornelis van (1997). "Kahwe", *The Encyclopaedia of Islam*, New Edition, vol. IV – pp. 449-455. ed. E. van Donzel, B. Lewis and Ch. Pellat. Leiden: E. J. Brill.
Colonna-Dashwood, M. (2017). *The coffee*

dictionary. London: Octopus Publishing Group.
Bostan, I. (2003). "Kahve", *İslām Ansiklopedisi*, sv. XXIV. pp. 202-205. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
Durmuş, Ali (2021). *Osmanlı Hanefierinin Hanefiliğe Eleştirisi: Kadizadeliler Hareketi*. İstanbul: Ketebe.
Elijačić, Muhittin (2011). "Osmanlı'da Manzum Fetva Geleneği", *Türkiyat*

Mecmuası, vol 21, no 2, pp. 105-146. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
Elijačić, M. (2020). "Bostanzade Muhammed Efendi'nin manzum kahve fetvası-tenkitli metin", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 9(4), pp. 1442-1453.
Hasić, Dženan (2014). "Pogled u život i djelo Mustafe Sabri-efendije,

- pretposljednog osmanskog šejhu-l-islama”, *Novi Muallim – Časopis za odgoj i obrazovanje*, XV/2014, br. 60. pp. 73-79. Sarajevo: Udruženje Ilmijje Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini.
- Hasić, Dženan (2015). “Carski divan kod Osmanlija”, *Novi Muallim – Časopis za odgoj i obrazovanje*, XVI/2015, br. 61, str. 95-105. Sarajevo: Udruženje Ilmijje Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini.
- İpşirli, Mehmet (1992). “Bostanzade Mehmed Efendi”. *İslām Ansiklopedisi*, sv. VI/str. 311. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Karadavi (el-), J. (2012). *Smisao šerijatskih propisa*. Prijevod s arapskog: S. Topoljak. N. Pazar: El-Kelimeh.
- Karagöz, F. G. (2020). “17. züzyilda mühimme defterleri ve ayntâb/antep şer’iye sicilleri örneklerinde kahvehânelerin kapatılması ve tütün yasaklarının uygulanması”, *Hacettepe HFD*, 10(2) 2020, pp. 494-554.
- Karakuş, Yasin (2019). “Yenâbü’l-Yakîn Fî İhyâi Ulûmi’d-Dîn’ Adlı Eserin Müellif Tespiti. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6 (12), Güz / Autumn 2019, 314-325. Pamukkale: Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.
- Kömeçoğlu, U. (2017). “Homo ludens ve homo sapiens arasında kamusalik ve toplumsalik: osmanlı kahvanleri”, *Osmanlı Kabvaneleri: Mekan, Sosyalleşme, İktidar*. A.Yaşar (ed.), üçüncü izdanje, pp. 55-90. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Kreševljaković, H. (1991). *Izabrana djela II*, priredili prof. dr. Avdo Sućeska i dr. Enes Pelidija. Sarajevo: Veselin Masleša.
- Krstić, N. (1974). “Mustafa ibn Muhammed al-Ahısari (Pruščanin): Rasprava o kafi, duhanu i opojnim pićima”, *Prilozi za orijentalnu filologiju*. XX-XXI, str. 71-107. Sarajevo: Orijentalni institut.
- Nahlavi (-en), Halil b. Abdulkadir eš-Şejbani (1987). *Ed-Dureru ‘l-mubaha fi ‘l-hazr ve ‘l-ibaha*, üçüncü izdanje, valorizirao i komentarisao šejh Muhammed Se’id el-Burhani. Damask: El-Matba’atu ‘l-‘ilmijje.
- Nalbant, M. (2022). “Kahve Hakkında Yazılmış Manzum Bir Fetva Örneği”, *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 6 (2), pp. 682-706.
- Pečevića, Ibrahim (2000). *Historija 1520-1576*, sv. I, preveo F. Nametak. Sarajevo: El-Kalem.
- Scott, Rao (2019). *Coffee Roasting: Best Practices*. Independent Publisher
- Sokolović, O. A. (1972). “Pjesnik Agadede iz Dobor-grada o svome zavičaju i pogibiji Osmana II”, *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, 1(1), str. 5-34. Sarajevo: GHB.
- Yaşar, Ahmet (2017a). “Giriş”, *Osmanlı Kabvaneleri: Mekan, Sosyalleşme, İktidar*. A.Yaşar (ed.), üçüncü izdanje, pp. 7-18. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Yaşar, Ahmet (2017b). “Erken Modern Osmanlı’da Kahvane Yasaklamaları”, *Osmanlı Kabvaneleri: Mekan, Sosyalleşme, İktidar*. A.Yaşar (ed.), üçüncü izdanje, pp. 43-54. İstanbul: Kitap Yayınevi.

الموجز

مشروب شيطاني أم مبارك:

فتوى شيخ الإسلام بستان زادة محمد أفندي بشأن القهوة

جنان هاسيتش

تسببت القهوة منذ ظهورها في العالمين الإسلامي والمسيحي بنقاشات دينية حول جواز استهلاكها. وأثارت القهوة عند ظهورها لأول مرة في الدولة العثمانية ردود أفعال متباينة لدى العلماء، كونها أمراً جديداً لم يكن معروفاً في المصادر الإسلامية. وقد صدرت عدة فتاوى بخصوص القهوة، كانت أطولها فتوى الشيخ بستان زادة محمد أفندي، في صورة قصيدة منظومة في 64 بيتاً. كان الشيخ بستان زادة محمد أفندي شاعراً وقد ترجم كتاب إحياء علوم الدين للغزالي إلى التركية، وقد أثبت في فتواه أن القهوة غير محرمة، مستدلاً على ذلك بالأدلة التي تشير إلى فوائدها الصحية ولافتان الانتباه إلى حقيقة أنه لا يوجد في شرب القهوة ما يدل على تحريمها.

الكلمات الرئيسية: القهوة، الفتوى، شيخ الإسلام بستان زادة محمد أفندي، العلماء العثمانيون، الدولة العثمانية.

Summary

COFFEE: DEVIL'S OR BLESSED POTION
Fatwa of sheikh-l-Islam Bostanzade Mehmed effendi

Dženan Hasić

Coffee consumption has been the focus of many Christian and Muslim theological debates regarding its permissibility in religious views. When it first appeared in the Ottoman state, coffee stirred differing reactions of ulema, since it was something new and not discussed in traditional sources of Islam. Numerous *fatwas* were issued on the subject, however, the lengthiest *fatwa* of this kind was the one issued by Bostanzade Mehmed effendi. It was written in rhyme (64 couplets or bayts). Mehmed effendi, who was also a poet and a translator of Al-Gazali's *Ihya*, here argues that coffee is not *haram* giving evidence to its beneficent properties, proving that there is nothing in coffee that would suggest its harmful effect on human health or the need to prohibit its consumption.

Keywords: coffee, fatwa, sheikh-l-Islam Bostanzade Mehmed effendi, Ottoman ulama, Ottoman Empire